

BALÁZS SÁNDOR

Vakrepüléseink

Mersits Piroska művészetéről

A sötétben keresgélünk, hogy valami útra vezetőt találjunk. Olyan ez, mint mikor iránytű vagy bárminemű jelzés nélkül kell tájékozódni egy olyan közegben, amelyről részismereteink, bemért vagy bemérhető tapasztalataink ugyan adódnak, de mind újra arra kell rádöbbedni, hogy nem ismerjük e közeg valódi jellegét, természetét. Kissé idegenben kell hazatalálni – kívülállóként.

A művész pedig – miért is tette volna? – nem látta el valamiféle használati utasítással műveit. Olyannyira nem, hogy a művek keltezése, létrejöttük körülményei teljességgel ismeretlenek, jelzetlenek, és a címek is meglehetősen bizonytalansággal állnak a művek mellé.

Másfél évtizeddel korábban Mersits Piroska festészetéről jelent meg egy kismonográfia Verba Andrea művészettörténész körültekintően kitűnő bevezető tanulmányával (*Mersits*, szerk. Heller Tamás, 2000); nemrég az alkotó grafikai munkáiról jelent meg album, nagyjából hasonló terjedelemben, Gaál József képzőművész empátiás esszéjével (*Mersits*, szerk. Heller Tamás, 2015).

A kötetformátum, a szerkesztés rendje jelen esetben, a grafikai alkotások bemutatása során sem változott a festészetihez képest. Feltűnő azonban, hogy a művek datálása rendre és következetesen elmarad, és ugyan mindenütt szerepelnek műcímek, de ezek valószínűleg nem teljes körben származnak Mersits Piroskától. Hogy miképpen, milyen alkotói fázisok, periódusok egymásra épülése révén jött létre a grafikai életmű, ennek megítélhetőségét tehát semmi sem segíti. Egyedüli kiindulópont, amely a tájékozódást segítheti – egyben zárpont: maguk a művek.

Persze rajzot vagy alkalmi „firkát” nagyon is alkalmi felületre nem feltétlenül azzal a céllal készíti az alkotó, hogy azt végül rávezető címmel vagy időpont-megjelöléssel lássa el, segítve az utókort, hogy az majd könnyebben tájékozódjon a különböző alkotói korszakok között. Mégis talányos, ugyanakkor összemosó, egyneműsítő helyzetet teremt a jelzetek elmaradása, kétséges volta. Bár kétségtelen, rajzok születnek így is, vagy leginkább így: a pillanat önfeledtségében, amikor az alkotó kényszerűen vagy vállaltan elfeledkezik az életműépítésről.

Mondhatni: kész a leltár, vagy csaknem, hiszen az elérhető és dokumentálható munkák többsége együtt áll e két kötetben. Így adódna az alkalom méricskélni, hogy az életmű mely szegmense, a festészeti vagy a grafikai inkább figyelemre méltó, és hogy a melléjük társuló értelmező szavak melyike inkább helyénvaló, Mersits alkotói habitusához, gondolkodásmódjához illőbb, netán a művekről, keletkezéstörténetükről gondolkodva az autenticitás méltán elvárható igényét inkább beteljesítő. Ez számos nehézségbe ütközik. Elsősorban azért, mert két különböző technikáról van szó, amelyek összemérése, hasonlításuk botorság, emellett lehetetlenség is volna olyan megközelítési módszert találni, amely ezt lehetővé tenné, noha ugyanazon alkotótól származnak a művek.

Könnymű és elhamarkodott volna kijelenteni, hogy a festészeti oeuvre egységes foglalatba rendezhető, míg a grafikai nagy szórást mutat, így előbbi értékelhetőbb, míg az utóbbi hiányokkal terhes. Mert minden kívülálló értelmezés, még a megértésben, azonosulásban élenjáró is óhatatlan félrevezet. A kívülálló nyilatkozik a bentiről.

A festészeti anyag inkább együtt hangzó, egységet alkotó, a grafikai nélkülözi ezt, nehezebben megközelíthető, noha a tematikai és stílári jegyek viszonylagos biztosítékai az együvé tartozásnak. A festészeti anyag zártságával, egységességet mutató teljességével szemben a grafikai művek jellemzője inkább a zaklatottság, a rendezettség és tervszerű építkezés hiányában az indulati telítettség.

Hogy e grafikai anyaghoz mennyiben visz közelebb Gaál József bevezető tanulmánya? Talán arasznyit. Ez olykor sok, nagyon is, néha meg igen kevés. Mindenképpen nehezebb feladat állt előtte, mint a Mersits festészetét tárgyaló bármely tanulmányíróé volt. Gaál József többféle megközelítési eljárással kísérletezik a grafikai életmű feltárása során, hogy olvasóját közelebb vigye elsősorban a művek alkotójának személyiségéhez, általa a műalkotásokhoz. Ezek többsége indokoltnak tetszik, ígéretesen szól, s kellő argumentációt nyer tételmondata is: „Mersits Piroska művészetének

alaphangulata a dermedt melankólia.” Ám olykor erőltetett, szokványos vizsgáldási szempontokat érvényesít – hazai és nemzetközi képzőművészeti kontextusba helyezi Mersits életművét, például szolgáló elődökre, kortársakra mutat rá –, gyakran megragad a festészeti anyag körében, s nehezen érkezik meg az öntörvényű Mersits-grafikák sajátos világáig.

E tétovázás azonban nem feltétlenül véletlen. Mersits festészeti és grafikai alkotásainak szoros összefüggésére mutat rá. Esetében a bezárkózás tulajdonképpen magára zárulás. Nem szándékolt vagy akart izolálódásról van szó, sokkal inkább arról, hogy önkéntelen elszenvedőjévé vált mindannak, ami vele, benne, rajta történt. Méltósággal viselte, hogy ajtajai, ablakai időről időre rázárultak.

Miféle művészet jöhet létre így, vagy mennyiben tekinthetők művészetnek a gyakori depresszió szorításában-szabadságában, az örület határán született önmegnyilatkozások?

Gyakori – vagy valójában épphogy ritka – tapasztalat, hogy egy-egy szóbeli megnyilatkozás, el-ejtett félmondat fénycsóvát képes vetni egy alkotói életműre, hogy annak magját közrefogja. Mersitsnél talán találhatunk ilyet. Egy beszélgetés során barátjának, Supka Magdolna műtörténésznek a következőt említette meg: „Alig várom, hogy begolyózzak!” Olyasmi ez, amit az ember – miként az elmúlást – nem sürgethet, de ideje érkezten nem is halogathat. Hogy Mersits Piroskának ha nem is az örület állapotáról, de a felé vezető útról mindenképpen lehetett személyes élménye, erről egy másik félmondata tanúskodik: „mennyivel unalmasabb így az élet”.

Sarkosan fogalmazva a festészet jelentősebb és némileg elnyújtott összeszedettséget: érlelő időt igénylő tevékenység. A rajz talán kevésbé. Utóbbi lehet a pillanat művészete. Mersits festői életműve jobbára az „unalmasabb életben” fogalmazódott művilággá, de nem mentesen azon tapasztalati háttértől, amelyet adekvát módon grafikai munkái hordoznak. Nem annyira a sterilen is érzékeny tanulmányfejek, portrék, életképek, hanem a sajátos „eksztázist” közvetítő munkái, mint amilyen a *Kakas*, a *Látomás*, a *Megkötve*, a *Kút*...

A grafika aspektusából szemlélve életműve: nem szárnyalás. Tájékozódási pontok nélküli vakrepülés inkább, amely már nem számol elvárásokkal, művészeti vagy társadalmi konvenciókkal, egyáltalán azzal, hogy mi van a világban. Hogy mi történik, hogyan működik valami őbenne – jelentősége csak ennek maradt!

Munkái éppen annak révén válnak művészetté, hogy csakis így, ebben a formában, és nem más-ként lehetett a lélek helyzetét művekben jelezni, rögzíteni. Noha képtárgyait, motívumait, gondolat-közvetítő jelzéseit még az objektívnek tudható világ közegéből kölcsönzi, sosem valami rajta, önma-gán túli világról tesz képi kijelentéseket. Mintha azt feltételezné e művészet, hogy önmaga felfoko-zott fantáziaműködésén, egyoldalúnak tűnő érdeklődésén, a saját-létezésen túl nincs semmi, ami valóságosnak tudható vagy gondolható.

Gottfried Benn egy tanulmányában arra kérdez rá, hogy vajon a művészetnek feladata vagy le-hetséges feladata-e, hogy boldogabbá tegye az ember életét. Válasza inkább nemleges, mivel sem-

miféle ilyen jellegű, közvetlen eredmény nem tartozik a művészet hatáskörébe. Akkor mégis miért, mi végre... miért a vers, a zene, a kép? Mi végre a megteremtettben való rejtőzés, ennek kihordása? Talán csak azért, hogy az alkotás az emberi létezés lehető teljességét megélhetővé, az életet viselhetőbbé tegye bármilyen körülmények között is.

Mersits Piroska művészete – olykor periferiális és semmiképpen sem partiku-láris értelemben – ilyesmi hordozója.

Falusi temető, é. n.

MERSITS PIROSKA (1926–1988)

